

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, ПРЕДСТАВЕНИ ЗА КОНКУРСА ОТ

ДОЦ. Д-Р МИРЕЛЛА СТЕФАНОВА ДЕЧЕВА

I. Книги:

- 1. Teneva, N., A. Komitska and M. Decheva. Bulgarian Folk Costume. Published by Kobunsha, 1997, Tokyo, Japan. 70 с.**

Книгата е подготвена в съавторство на екип от Етнографски институт с музей при БАН. Тя представя българските народни носии в тяхното локално и регионално разнообразие. Появила се като резултат от успеха на една етнографска изложба („Светът на българка“), представена в музея „Бунка“ в гр. Токио, Япония, тя е предназначена за чуждестранна публика. Това определя характера ѝ на обобщаващо изследване, което анализира костюма в неговата типология, състав и композиция. Разгледани са четирите типа носии (по типологията следвана от Хр. Вакарелски и М. Велева) и е очертано тяхното териториално разпространение. Хронологически анализът се базира на образци от края на XVIII в., архивни материали от XIX-XX в. и достига до авторско претворяване на изкуството на облеклото през първата половина на XX в..

За по-пълното разкриване на ролята и значението на облеклото, то е поставено в контекста на българския традиционен мироглед. Специално внимание е обърнато на празничния костюм и неговата роля в семейните и календарни празници на българите. Той е разгледан като знак и символ в ритуализирания живот на традиционното общество.

Специално внимание е отделено на везбената украса на носиите, които са атрибутивно качество на специфичния декоративен стил на българското народно облекло. За първи път везбата е разгледана като граница в символното разделение природа:култура, споделяно от българите.

Изследването е богато илюстрирано с образци от фондовете на Националния етнографски музей, включени в изложбата, което му придава значението на каталог.

- 2. Дечева, М. Чертог на българката чародейка. С., 2000. 109 с.**

Богато на фактологичен материал етноложко изследване върху културния свят на българката в традиционното (доиндустриалното общество). Книгата е предназначена за широк читателски кръг. Във фокуса му са народният идеал за женска красота, естетиката и магията на женското облекло и везбената му украса, които в по-общ план разкриват модела на поведение на жената. Привлечени са етнографски, фолклорни и исторически доказателства, които изграждат както нейния портрет, създаден в пътеписите на

чужденци, минали през българските земи в периода XVI-XIX в., така и нейния автопортрет, очертан от критериите в българския традиционен мироглед, информация за който е привлечена както от етнологичните архиви и публикуваната литература, така и от лично събран от авторката материал.

Основната идея е да се съпоставят три гледни точки: на чужденци, непознаващи българската култура, на българина-мъж като активен участник в тази култура и на жената, като създател на облеклото и субект на господстващия идеал за красота. Те се следват методично при разглеждането на разбирането за физическа красота, на функционално-семантичната характеристика на облеклото и на везбена му украса, които в съвкупност съставят основните характеристики на българския идеал за женска красота и обуславят модела на поведение на българката в традиционното общество.

Първа глава: „Магията на красотата” е посветена на идеалът за женска красота. Изведени са основните черти на този идеал, тяхната мирогледна основа и рационалните и обредни практики за неговото постигане в динамиката на жизнения цикъл на жената.

Втора глава: „Дрехата – човек” има за основна идея тъждеството на облеклото и човека според народния мироглед. Детайлно са разгледани и анализирани ритуални практики, семейни и календарни обреди, които не само доказват това тъждество, но и разкриват неговата същност и изразни средства. Водеща за анализа е социалната функция на облеклото и ролята му на знак за пол, възраст, семейно положение, роля в обряда.

Въвеждат се в научен оборот анализи за някои рядко коментирани в литературата ритуални практики като: създаване на „нова” дрешка-живот за новородено в критични, според народното вярване, периоди и житейски случаи; „запридане” в сватбения обред; табуираните за „женска” работа календарни периоди и практиките за обезвреждане на неспазването им; значението на отделни елементи от женския костюм и др.

Трета глава: „Знаците на този свят” е посветена на везбената украса на облеклото. Тя се разглежда в глобалната семиотична опозиция природа:култура, а жената – като създател на културни ценности с жизненоважно за традиционното общество значение. Детайлно е разгледано съдържанието на везбата като знак и символ. Засегнат е проблема за символиката на някои от характерните за българската везба орнаменти, мотиви и орнаментални композиции.

3. Дечева, М. Ме бала шукар, мо лоло дикло. Облеклото на циганите/рома в България. Gypsy/Roma Dress in Bulgaria. София/Sofia. 2004.

Монографията е посветена на тема, която и до днес рядко привлича вниманието на изследователите. За 200-годишното развитие на интереса към културата на циганите, облеклото им е само епизодично описвано. Съществуват констатации върху основните етапи в неговия генезис (Н. Деметр и Н. Бессонов. История цыган – новы взгляд. Воронеж. 2000), но детайлизирани проучвания до появата на книгата, не съществуват. Това определя мястото ѝ не само в българската етнология, но и в международен мащаб.

Основната теоретична рамка на изследването е разбирането, че културните явления не са изначално и сами по себе си етнично определени, а стават такива само след включването им в дадена етнокултурна система и осмислянето им от нейните представители като такива. Специфичният начин на живот на циганите в България: в широк план – сред чуждоетнична среда и в тесен – с редица вътрешни подразделения и множество интеркултурни взаимодействия и взаимовлияния не обезличава етнически особените принципи на изграждане и функциониране на тази система и нейните характеристики. Отнесено към темата за облеклото, това разбиране очертава два сновни кръга от въпроси, на които изследването дава отговор:

- Първият е свързан с връзките и влиянията, които ромския костюм има и търпи от българския традиционен костюм
- Вторият – с търсенето на специфичните принципи на изграждане и съчетаване на елементи и детайли в ромския костюм и общата им роля като основен елемент от ежедневието и празничен живот на ромите.

Този подход осигурява преодоляване на контрааргументите, които темата като цяло би могла да срещне от привърженици на мнението за липсата на собствени етнокултурни форми при ромите в България. Изследването използва както наложените пред ХХ в. методи за проучване на циганското облекло – анализ на литературен и изобразителен материал, така и класическия за етнологията метод на теренното изследване, което въвежда в научен оборот нова, лично събрана от автора изворова информация и заедно с тях метода за реконструкция на облеклото по музейни културни ценности. Целият информационен масив може да се резюмира с няколко различни по характера си източника:

1. Информация, получена лично и директно от носителите на културата чрез включен наблюдение, свободно интервю, анкета, фотозапис. Проведена е теренна работа сред групи: копанари (в с. Аксаково и с. Изворец, Варненско; с. Здравец, Търговишко); бургуджии (с. Житница и с. Дългопол, Варненско; с. Камен, Великотърновско); тракийски калайджии (Пловдивско и Старозагорско); ерлии, бивши мюсюлмани в гр. София и хорохоне рома (гр. Самоков, гр. Пловдив и с. Царевец, Добричко). Те са представителни за различните групи цигани, които живеят по българските земи – уседнали и чергари; християни и мюсюлмани; общности с различни професионални занимания.
2. Информация, извлечена от архивизирани теренни материали, съхранявани в Народописния архив при ЕИМ-БАН и на Дружество за изследване на малцинствата „Студии Романи” от с. Памукчии, с. Трънково, Старозагорско; с. Долна баня, Софийско; с. Ягодово, с. Болярци, Пловдивско; гр. Асеновград; гр. Ст. Загора; гр. Сливен.
3. Информация от образци на ромско облекло, съхранявано в „Roma Heritage Fund” и в Регионалните исторически музеи в гр. Търговище и гр. Варна.
4. Информация от Фото-архива на ЕИМ-БАН и ДИМ „Студии Романи”, частни архиви и фотоси, направени по време на полевата работа.
5. Информация от съществуващата достъпна литература – научна, пътеписна, художествена.

Натрупаният фактологичен материал е интерпретиран през призмата на носената от облеклото социална и историческа информация (по теорията на П. Богатирьов за широкия спектър от функции на облеклото – утилитарна, естетическа, обредна, социална, магическа, етническа и по теорията на Чарлз Бромберг за тройния статус на вещите – като техника, като знак и като символ).

Основната теза в изследването е, че облеклото на циганите в България се формира под силното влияние на българския традиционен костюм. Наред с това, то се развива по собствена, вътрешногрупова логика и отразява начина на живот на отделните цигански групи. В изследването се преодоляват преобладаващите обществени стереотипи относно „дрипавите” цигани и пъстротата, яркостта на циганското облекло.

Използваната методика осигурява комплексен анализ на облеклото и представянето му чрез стила на живот, стереотипите на поведение, начина на живот и мислене на неговите притежатели.

Хронологически изследването е насочено както към приетия в българската етнология за класически период от XIX до ср. на XX в., така и съвременните измерения на явлениято.

Изследването е структурирано във: Въведение, 4 глави: Светът на възгледите; Ежедневно облекло; Облеклото на циганите в семейната обредност, Облеклото на циганите в календарната обредност, Заключение, Бележки и Литература. Илюстративният материал е включен в текста. Книгата е двуезична – на български и английски език.

Отделните глави представят в детайли облеклото на ромите в България в исторически и съвременен вариант, разгледано в социален и обреден контекст. Анализът достига до определени изводи и представя цялостна етнологичка картина на изследваното явление. В дългата си историческа съдба по българските земи циганите възприемат облеклото на околното население и го адаптират към собствените си критерии за удобство, практичност и красота. Те оформят свой характерен стил на обличане, но факт е, че не може да се говори за създаването на общ цигански костюм. Различните групи, които живеят в България се придържат към определени “свои” идентификационни белези в облеклото, които ясно разграничават. От една страна, безспорно е, че специфичният начин на живот и условията за производствена дейност на всяка група са играли основна роля при формирането им. От друга страна, културата на всяка общност е определила нормите за тяхното създаване, начин на използване и съчетаването им, които са изведени в морално-етични правила за поведение както вътре в общността, така и вън от нея. Тези норми са дотолкова дълбоко навлезли в културата на циганите, че при някои групи са в сила до наши дни. В процеса на адаптация се е оформило приеманото за “традиционно” облекло от всяка група. Промените в него следват, макар и с различни темпове, променящата се сред мнозинството мода. Изследването отбелязва динамиката и тези промени. В края на XIX в. например, можем да открием циганите с облекло подобно на българския традиционен костюм (бургуджии, тракийски калайджии, рудари). Към 40-те години на XX в. градската мода повлиява сериозно облеклото на повечето групи и създава нови

форми, които се запазват сред някои от тях (тракийски калайджии) дори в началото на ХХІ в. като етноотличителен белег. Християни или мюсюлмани, а понякога преминали и през двете религии, циганите се придържат към определените, идентифициращи конфесията знаци. В последните години на ХХ в. главно за някои роми-мюсюлмани те стават основен показател на самоопределение, в търсенето на значимо положение в социалната стълба на макрообществото. Оформилят се по същото време под влияние на екранни образци “ромски костюм” е израз както на стремежа към създаване на положителен образ на ромите в обществото, така и на вътрешната необходимост от красиви етноопределящи знаци. Част от тези знаци е и богатата обредност, свързана с облеклото на циганите. Функционирането му като невербален език, материализира определени, присъщи на общността представи и вярвания. Тяхното разкриване в цялото им многообразие на ежедневно, празнично и обредно ниво има две важни последици: първо то представя богатството от културни знаци, кодирани в ромската култура и второ – еманципира значението на дрехата за ромите, подлагано на съмнение по целия им неравен път през годините.

4. Дечева, М. (съст.) Динамика на националната идентичност и транснационалните идентичности в процеса на европейска интеграция. Изд. „Парадигма”. София, 2008.

Сборникът предлага изследвания на националната и транснационалните идентичности и процеса на интеграция в Европейския съюз. Една от най-силните му страни е мултидисциплинарният подход, който съчетава изследванията на експерти от 17 държави (България, Албания, Армения, Гърция, Испания, Македония, Полша, Румъния, Русия, Словакия, САЩ, Сърбия, Турция, Унгария, Франция, Хърватия, Чехия) и науки - етнология, антропология, история, лингвистика и културология. Сборникът събира научните дирения и констатации представени на международната конференция под същия титул, проведена на 7-9 юни 2007 г. в ЕИМ при БАН. Както конференцията, така и тома са резултат от спечелен проект: „Динамика на националната идентичност и транснационалните идентичности в процеса на европейска интеграция”, в рамките на програмата на Европейската комисия „Акция Жан Моне - Подкрепа на обучителни и изследователски центрове 2006”. Значението на поставения чрез този проект проблем бе оценено и от Тръста за гражданско общество в Централна и Източна Европа и от Програмата за ромско участие на Института „Отворено общество”. Целта на проекта бе

да изследва изключително актуалния проблем за идентичностите в процеса на европейската интеграция, а задачата му - да даде възможност за среща и дискусии на учени от различни държави и школи и трибуна на техните идеи, анализи, съмнения и изводи. Фактът, че подготовката на международната конференция започна в последната година преди приемането на България в ЕС, а провеждането ѝ съвпадна с първата на нейното членство, е показателен за социалната значимост на темите. Те провокират и вълнуват българските етнологии, както и европейската, но и световната научна колегия.

Сборникът има вариант на английски език, който е издаден от Cambridge Scholars Publishing: Marushiakova, Elena, ed. 2008. *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

II. Албуми:

1. **Decheva, M. & A. Komitska. Zwischen dem Sichtbaren und dem Unsichtbaren. Historische Kalenderbrauche aus Bulgarien. Wien, 1999, pp. 28-49, 56-59, 66, 76-84.**

„Между видимото и невидимото” е етнографска изложба, представена във филиала на Националния етнографски музей на Австрия в замъка Китзее. Тя разкрива календарната и семейна обредност на българите с акцент върху скритите послания на ритуалните предмети, действия и символи. Изложбата се съпътства от албум, съставен от български и австрийски автори. Студията на М. Дечева и А. Комитска разкрива посланията на изложбата с детайлно представяне на включените в нея обреди.

2. **Decheva, M. and co. A Tale of Magic from Bulgaria. Sofia, 2000. (албум)**

„Приказка за българската магия” е албум, който представя богатството на българското народно изкуство въплътено в носия, шевица, накит, дърворезба (школувана и пастирска), керамика, песен. Подбраните образци са от фондовете на Националния етнографски музей при БАН.

3. **Teneva, N., V. Nestorova, M. Decheva & A. Komitska. The Mystery of Life. Bulgarian Family and Calendar Customs and Rituals 19th to Mid-20th Century. Bruxelles. 2002. (албум)**

Албумът „Мистерията на живота” съпътства изложбата „Лице в лице. Мистерията на живота. Български семейни и календарни обичаи и обреди”, включена в европейския фестивал „Европалия” 2002 г. Богато илюстриран с културни ценности, съхранявани във фондовете на Националния етнографски музей при БАН и снимки от фотоархива на ЕИМ-БАН, албумът разглежда детайлно обредите, свързани с трите повратни момента в живота на човека от традиционното общество – раждане, сватба, смърт, както и календарните обичаи и обреди, с които се разкриват основните ценности за българите.

4. Дечева, М. Цветна магия. *Magie des couleurs*. С., 2002. (албум)

Албумът е свързан с изложба под същото заглавие, експонирана през 2002 г. в залите на Националния етнографски музей при БАН. Целта му е да представи богатството на българската народна шевица като орнаментика, композиции и колорит, разгледана в мащаба на българската етническа територия.

5. Цонева, Ст., М. Дечева. Български народни носии. Албум. Севлиево. 2007. (текст и редактор).

Албумът представя претворяването на народната традиция в съвременното сувенирно изкуство. Текстът е насочен към значението на народните носии като знак и символ в живота на българите от традиционното общество. Целта му е както популяризирането на народните традиции, така и на възможностите за тяхното достъпно поднасяне на широката публика.

III. Студии:

1. Дечева, М. Граници в пространството на българката. – В: Етнографски проблеми на народната култура. С., 1996, Т., 4, 68-91.

Студията разглежда ролята и мястото на везбената украса на българското народно облекло не толкова в декоративен, колкото в мирогледен контекст. За първи път везбата е разгледана като граница в символното разделение природа:култура, споделяно от българите. Идеята се базира на характерната за тях представа за тъждеството на човека и дрехата му, която е поставена в схващанията за профаност и сакралност. Развита е идеята за пространствените граници в мирогледните представи на българите, които очертават сигурната и защитена територия за живот. Везбената украса на семантично равнище е представена като границата между човека и заобикалящото го пространство. Основен извод е, че тя се нарежда в семантичния ред на оградата на дома и селищната межда, които се отъждествяват с „този”, т.е. човешкия свят, в чийто концентрични кръгове човекът бележи центъра.

2. Дечева, М. Неродена мома” или българският традиционен идеал за женска красота. – В: Етнографски проблеми на народната култура. С., 1998, Т., 5, 106-161.

Относителността на идеала за женска красота е неоспорим факт. Съществуват стотици негови модели, оформени в различни епохи и сред различни народи. За хуманитаристиката е ясно, че той е исторически обусловен, зависи изцяло от епохата, която го създава и в която той се реализира, че е другото изразяване на особените

жизнени закони и жизнени интереси на всяка епоха в техните главни тенденции. Странното е, че независимо от това неподлагано на съмнение схващане, идеалът за красота рядко е поставян като обект на проучване в науката. Дори етнологията, като наука за етническата специфика на културата в нейното историческо развитие, рядко се обръща към него - факт, от който не прави изключение и българската етнология. Това е един стимулите за изследването на българския традиционен идеал за женска красота. Студията извежда три основни пункта за неговия анализ:

- Представи за жената като телесно понятие с необходимите ѝ за красавица, според мирогледа, физически качества;
- Облеклото като основна част от идеала за женска красота. Стилът на българското женско облекло като начин за изразяване на женската красота;
- Съвместяване на идеала с реалния образ на българката. Начините за постигане на идеала и средствата за неговото изразяване.

Темата е представена от две различни гледни точки, които взаимно се допълват. Едната е според етнически определените представи и критерии на българите, а втората е погледът „отвън”, осигурен от достъпната ми пътеписна литература от периода XVI-XIX в. Те се използват като коректив на „собствените” представи за българката и осигуряват сравненията с европейските варианти на идеала за женска красота в този период. Привлечен е богат изворов материал от етнографски, литературни, фолклорни архиви, както и лично събрани от автора теренни записи. Явлението е разгледано детайлно на ежедневен и обреден ниво.

3. Дечева, М. Облекло. – В: Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване. София, 2002. 183-230.

Студията следва традицията на регионалните изследвания, обобщени в поредица, издавана от ЕИМ – БАН от 1974 г. и е включена в сборника „Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване”, Т. 9 от поредицата. Целта ѝ е да систематизира и анализира наличния в различни архиви и собствено събрания теренен материал, за да представи детайлно, на локално ниво, облеклото от изследвания регион. Облеклото е разгледано в различни варианти – мъжко, женско, детско и в различен контекст – ежедневие, в семейната и в календарна обредност.

4. Дечева, М. Облеклото на циганите в България – един възможен поглед върху културата на чергарите. – В: Градиво за етнология на миграциите. София, 2006, 31-60.

Разглеждането на облеклото на циганите, живеещи в България, е една от посоките за разкриване културата на чергарите – един твърде рядко поставян, но актуален проблем. Изследването се базира на разбирането, че облеклото покрива природното тяло с вторична обвивка, която предава кода на културата. Отчитат се и се извеждат различните принципи за създаване и употреба на облеклото при чергари и уседнали роми. Въведен е метод за очертаване пътя на чергарстване по данни от облеклото на различни поколения от една група рома на базата на етнографски и фото извори.

5. Дечева, М. Облеченото тяло. – Митология на човешкото тяло. Антропологичен речник. АИ „Проф. Марин Дринов”, София, 2008, 403-420.

Студията е част от общ митологичен речник, в който се анализират представите за човешкото тяло в най-честите му употреби като част от традиционнокulturното знание. „Облеченото” тяло е разгледано на локално ниво, а от друга е систематизирано така, че носителите на културата да разпознаят в него чертите на собствената си култура. Разгледани са фигурите на (по азбучен ред) годеник/годеница; дете; ерген; жена; кукла; младоженец; мома; невеста; покойник/покойница; родилка; старец/старица; човек. Анализът се базира на схващането за тялото като първия инструмент на човека (М. Мос). Целта е да се представят вариантите за неговото възприемане и конструиране в традиционното българско общество.

6. Дечева, М. Идентичности в българското село (Случаят с. Муселиево, община Никопол). – В: Динамика на националната идентичност и транснационалните идентичности в процеса на европейска интеграция. Изд. „Парадигма”. София, 2008, 381-406./Decheva, M. Identities in the Bulgarian Villages: A Case Study of Musselievo Village. – IN: Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration. Ed. By E. Marushiakova. Cambridge Scholars Publishing. 2008, 270-292.

Студията изследва палитрата от идентичности в едно българско село в края на ХХ и нач. на ХХІ в. – времето на силно изразено желание за социално-икономически промени в обществото. Носители на традиционна земеделска култура до средата на ХХ в., само за няколко десетилетия българите губят както приоритетно аграрния характер на своя поминък, така и оказва се, желанието за просперитет чрез земеделие. Идеализирането на това желание и лобирането на бивши собственици на едри имоти са

приети за основа на реституционната политика при прехода от тоталитаризъм към демократично общество и съответно от „планова” към „пазарна” икономика, която да осигури успешно аграрно стопанство в България от последното десетилетие на XX в. И ако драматичните ситуации и надеждите за просперитет около реалното връщане на земята на бившите ѝ (от преди колективизацията) собственици след 1992 г. активизират за известен период лични стратегии за живот на село и основно занимание със земеделие, то наличието на пустеещи земи и чести фалити на доброволни кооперации на частни стопани от средата на 90-те г. на XX в. до днес, очертават картина, различна от иделичната представа за исконната привързаност на българина към земята.

Студията анализира на базата на конкретен материал от едно село (с. Муселиево, Никополско) динамиката на обществените и персоналните настроенията, всекидневната култура и тенденциите за перспективите на българското село. Идентичността е проучвана през призмата на отношението към земята; сложната социална ситуация между селото и града; икономиката на „малките числа”.

7. Decheva, M. The Oralites and the language of Dress – Sign of Identity. – In: proceedings of the International Conference on Oral Tradition ‘Orality and Cultural Heritage. Ouranse, 2010, pp. 35-63, Dep. Legal: OU 179-2010.

Студията „Устната традиция и езикът на облеклото – знак за идентичност” е опит за глобално изследване на функциите на облеклото в социалния живот на традиционното общество. В международен оборот са предложени примери от българския народен костюм за мирогледната интерпретацията на отделни негови елементи и тяхното цялостно възприемане в традиционното общество. „Езикът” на костюма е изведен като символ, равностоеен на вербалния език.

8. Дечева, М. Между политическите залози и(ре)конструирани територии. – В: Културни наследства – политически залози и реконстилане на територии. Год. На департамент „Антропология”. 2012. http://ebox.nbu.bg/ant14/view_lesson.php?id=6.

Коментарът и оценката на културните институции в исторически контекст са съществена част от историческото познание и социалната практика. Критичният и позитивен дебат в областта на културната политика е важен колкото с оценъчните си изводи, толкова и с практичната си резултатност в историко-социалното „бъдеще”. Особено важен е този дебат за музея като институция и политика, същност и функции, наука и практика в български условия, поради дългия му дискурсивен път от „музейно

дело” до „музеология”. Към тази констатация трябва да се прибави и фактът за липсата на системни разработки както в по-общ план за културните институции и политики през втората половина на XX в., така и за музейните институции в частност.

Тези предварителни бележки експонират важността на предложената тема. Разгледана и в двата аспекта, сама по себе си тя е важен принос в научното поле, още повече, че българската музеоложка библиотека е попълвана епизодично и частично с подобни изследвания. Амбицията тя да се представи в пълнота, все още не е намерила своя автор. Студията прави опит в тази посока - за разчитане не само на функционалните ѝ измерения, но и за поставяне на проблема като културно явление в контекста на държавна, научна и обществена практика.

През тази призма са разгледани историята на Националния (Народния – до ср. На XX в.) етнографски музей – с акцент върху дейността и ролята на известни личности и културни кръгове за развитието му; музейното пространство (доколкото под „музей” се разбира съвкупността от колекция и сграда) и законодателния, политическия и управленския контекст на дейността му.

9. Дечева, М. Динамика на миграционните процеси от България към Испания в края на XX и началото на XXI век. – В: Етнография на миграциите. Българите в Средиземноморието. София. 2013, 35-64.

Студията изследва динамиката на миграционните процеси от България към Испания в края на XX-нач. на XXI в. Основна база на изследването е личн събран материал от семейства на мигранти както в България, така и в Испания. Наред с етнографското отворено интервю използват е методът на включеното наблюдение и интернет-метода за натрупване на информация през социалните мрежи. Целта е да се направи етноложки прочит на условията, при които е взето решение за миграция; етапите в промените на мигрантските стратегии; ежедневието и празника в условия на миграция. Отговорът на въпросът „Защо Испания” минава през случайния избор в началото на 90-те г. до целенасоченото планиране на миграцията към нач. на XXI в. Анализът извежда периодизацията на тази миграция в четири периода до края на първото десетилетие на XXI в., като достъпните изворови данни говорят за отворен последен период, при който нагласите са за чести промени в местоживеенето – в България и/или Испания. Привлечени са данни от конкретни интервюта и житейски истории по метода на „case study”, който обаче се използва само потвърждение на общите констатации, които се направят на базата на традиционните етноложки методи. Специално внимание е

обърнато на второто поколение мигранти и динамиката в изграждането на тяхната етническа идентичност.

IV. Статии:

- 1. Дечева, М. Контактът с чуждите – зрелище, празник или магия. – В: Празници и зрелища в Европейската културна традиция през Средновековието и Възраждането. С., 1996, 150-155.**

Статията е посветена на един широко познат, но неизследван в литературата обред: посрещане на чужденци. Известното и прието за нормално посрещане на „гост“ (не-свой) в дома на неговия вход, в редица записи от XVI-XIX в. е описан от чужди пътешественици на границата на селището. Анализът е насочен към неговата същност, символика и „рационалност“ от гледна точка на народния мироглед. Приведените доказателства спомагат за коригиране на някои приети в историческата наука постановки за поведението на българите в този период. *Дечева, М. Сгледно хоро. – В: Празници и зрелища в съвременната европейската култура. С., 1998, 97-104.*

Статията разглежда един рядко представян в литературата ритуал от българската традиционна култура – сгледното хоро. Изпълнявано на големи календарни празници, с участници само моми, достигнали женитбена възраст, то се оказва важен регулиращ социалните взаимоотношения механизъм от сватбената обредност. Статията не се интересува от музикалните и танцови елементи на хорота, а фокусира вниманието именно върху социалната функция на ритуала, извеждайки атрибутивните му характеристики – сцена, ритуално време, артисти, зрители, костюми.

- 2. Минчо Георгиев. Българска народна медицина. С., 1999 (съставител). Дечева, М., енциклопедични статии №76, 124, 148, 151, 155, 175, 199, 200, 216, 246, 248, 279, 290, 330, 351, 379, 415, 417, 428, 429, 437, 439, 444, 454, 461, 469, 473, 514, 521, 524, 552, 558, 577, 608, 613, 619, 624, 629, 653, 656, 657, 661, 668, 672, 673, 709, 741, 768, 783, 804, 805, 832, 847, 868, 886, 891, 895, 914, 942, 948, 953, 967, 977, 978, 989, 1040, 1068. (67 бр.) II издание.**

Народната медицина е част от опита (културата) за възстановяване и опазване на здравето. Тя е плод на архаичното и традиционното съзнание и предхожда научната медицина. Дори до днес народната медицина съществува едновременно с официалното (за съвременността) научно знание. Тя очертава специфично поле в традиционното общество със свои обреди, обичаи, митове, празници, фолклор. Енциклопедичните статии обхващат включваните в лечебните обреди предмети от ежедневието (наричани символи-инструменти), които получават нов статус и сила, според народното вярване.

Те са наситени с конкретни локални лечебни практики на базата на богат фактологичен материал.

3. Дечева, М. Ризата в традиционния женски костюм от региона на Сакар. – БЕ, 2002,3, 49-64.

Статията е регионално изследване на основната дреха в традиционното българско облекло – ризата от селищата на Сакар планина. Хронологически тя е центрирана около първата половина на ХХ в., но са отбелязани наследените по-старинни форми. Анализът се базира основно на лично събран материал в резултат на три-годишни системни теренни проучвания. Ризата е разгледана както по отношение на материал, кройка, украса, място в костюма, така и като знак в социалните отношения. Проследени са промените, настъпили в нея в резултат на социално-икономическите промени в обществото, влиянията на пазара и модните тенденции при различните генерации. За първи път в подобно изследване се поставя появата на дискретно облекло и се проследяват неговите форми.

4. Дечева, М. Етнология на облеклото в България. – БЕ, 2005, 3-4, 37-43.

Проблемът за развитието на научната мисъл в полето на етнологията на облеклото е рядко поставян в българската наука. Статията проследява етапите, школите и учените, които се занимават с изучаването на традиционното и градското облекло в България. Обобщени са постиженията и се очертават „белите” полета, които очакват своите изследователи.

5. Decheva, M. The Public Attitudes Gypsies – Bulgarians (Reflection on one Ethnographic Exhibition). – Facta Universitatis. University of Nish Series Philosophy and Sociology, Vol. 2, 8, 2001.

Статията поставя важния за музеологията проблем за социалната рефлексия на музейното послание, отправено от етнографската изложба. Той е от особено значение при представяне на чуждоетнична култура. В конкретния казус за пример служи една изложба на Националния етнографски музей при БАН посветена на културата на ромите в България – „Цигани в старо време”. За основна изворова база се използва един от основните атрибути на музейната експозиция – Книгата за мнение на посетителите. Проследен е опитът на музея за проверка на заложените в изложбата идеи и са изведени добри практики за музейната политика.

6. Decheva, M. Ethnographical Exhibition as a way of the Multicultural Communication. (The Experience of the Bulgarian National Ethnographic Museum) - Annales Musei Ethnographiae. LXXXIII. Papers of the

conference Ethnographic Museums in East- and Central Europe Challenges and Chances at the beginning of the 21st Century. Budapest, 2001, 117-122.

Статията проследява значението на етнографската музейна експозиция в мултикултурните отношения в обществото. Опитът на Националния етнографски музей служи за база, върху която се извеждат възможностите на визуалния изказ, достъпността на предметния свят на културните ценности, както и проблемите, с които музейните специалисти се сблъскват при работа с мултикултурни експозиции.

7. Дечева, М. Пътуване към сърцето на един народ – етнографската изложба „Лице в лице. Мистерията на живота”. – БЕ, 2002, кн. 4, 100-105.

Статията има главно информационен характер и прави преглед на представянето на Националния етнографски музей в европейския фестивал „Европалия”. Като кандидат членка на ЕС, България имаше ангажимента да представи своята култура пред белгийска публика в рамките на този фестивал. През 2002 г. в Музея „Het Huis van Alijn” в гр. Гент, се представи изложбата „Лице в лице. Мистерията на живота”. Наред с конкретната информация, статията анализира подготовката и рекламата на музейната експозиция пред чуждестранна публика. Важен проблем, който се засяга е създаването на международен екип между приемащия и гостуващия музей и неговите усилия за вписването на двете култури в европейски контекст.

8. Дечева, М. Музей, публика, медии. – В: Делници и празници в живота на българина. Сборник, посветен на 30-годишнината на Етнографски музей – Варна. Варна. 2006, 106-112.

Статията разглежда важен проблем от музейната практика – връзките на музея с медиите и възможностите, които това взаимодействие предоставя за разбиране и обогатяване на културните послания, отправени към широката публика. Етнографският музей се разглежда като важна институция за културната политика не само в тясното поле на неговия профил, а в цялостната идеологическа политика на държавата за изграждане и запазване на българската идентичност в условията на предизвикателствата на постмодерния свят. Коментира се конкретен казус, възникнал в някои медии по повод документален етнографски филм и ролята на музея при документизиране, съхраняване и популяризиране на културните традиции.

9. Дечева М. Музей и медии. (Национален етнографски музей в България – опит и предизвикателства) – Антропологическият форум. Санкт-Петербург. № 6р 2007, 31 – 38.

Статията споделя опита на Националния етнографски музей при БАН от края на ХХ и нач. на ХХІ в. за работа с медиите в диалог с други европейски музеи. Характерът ѝ е повече информационен, с изводи относно постигнатото, съществуващите проблеми и музейната политика за тяхното преодоляване.

10. Дечева, М. Модеум/Modeum. Облеклото в гр. София през XX век. – В: Добри практики: образованието в музея, учебни експозиции и програми, работа с ученици и доброволци. Варна. 2013. 116-121.

Статията е посветена на основни музейни практики, поднесени с новаторски почерк: музейно ревю, използване на доброволци (ученици и студенти от софийски училища и университети) и проникване на участниците във времето, което представят. Анализира се както историческото явление и неговото проявление в съответната епоха, така и музейните методи за постигане на ефект в конкретна таргет-група. За база е взет опитът на Музея за история на София в провеждането на нестандартни, но с добър резултат музейни изяви.

11. Decheva, M. Bulgarian Traditional Costume – Basic Knowledge and Discussible Questions. – Journal of the International Association of Costume. N 37, 2010, pp. 4-10. ISSN 0917-6551.

Статията коментира възприети в обществото термини и възгледи, свързани с традиционното облекло – като „национален костюм”, липса на мода, твърдо установени елементи на костюма (престилката като единствено женски атрибут), и необходимостта от тяхното преосмисляне на базата на богат емпиричен материал, неговия анализ и въвежда необходими доказателства за това.

12. Дечева, М. Старият нов път на гурбета. – В: Сб. Да живееш там, да се сънуваш тук. Емиграционни процеси в началото на XX век. София. 2003, 124-140.

Статията е резултат от проведени теренни проучвания в Родопите за миграционните нагласи в българското общество от края на XX и нач. на XXI в.. Анализът им е поставен на сравнителна основа с традиционния за времето на Възраждането гурбетлък, практикуван по тези земи. Разгледани са мотивацията, отражението в ежедневието на семейството и генерационните промени в манталитета на гурбетчиите. Изведени са общите черти на явлението в двете епохи, както и новите тенденции в края на XX в.

13. Deceva, M. Erinnerungen an die Zukunft. Das in den 1990er Jahren konstruierte Bild des Sozialismus. – In: Sozialismus: Realitäten und Illusionen. Wien. 2005, 203-212.

„Спомени от бъдещето” е етноложки анализ на социално-политическите настроения сред определена прослойка от столичното общество. Целта е да се разгледа образът на социализма, конструиран в българското общество през първото десетилетие на преход от тоталитаризъм към демокрация. Той се базира на лично събран теренен материал в периода 1994-1997 г. от един сравнително нов столичен квартал (от края на 70-те г. на

XX в.), населен предимно с бивши военни. Обедняващото звено сред респондентите е общото минало на военни (съответно съпруги на военни), настоящето на пенсионери и членството в една партия (БКП/БСП). Анализът изгражда един нов, различен от познатия на историческата памет образ, чийто профил, който съчетава спомен, достоверни факти, слух, клюка, носталгия, но като цяло носи митологията на социализма.

14. Дечева, М. Идеалът за женска красота, отразен в рекламите през първата половина на XX век. – В: В света на човека. Сборник в чест на проф. д.и.н. Иваничка Георгиева. Т., 2, София, 2008, 409-420.

Изхождайки от тезата, че идеалът за женска красота е исторически обусловен и зависи изцяло от епохата, която го формира и в която той се реализира, изследването поставя във фокуса си развитието на нов, различен от традиционния, „модерен“ образ на жената в българското общество през първата половина на XX век. Видян в огледалото на рекламата, той разкрива „градски“ вариант на женската красота, който битува наравно с традиционния, но споделя общо пространство със световните модни тенденции на 20 век. Представеният текст се базира на женските модни журналы като документ за епохата. Рекламите, публикувани в тях очертават обща рамка за разкриване на идеала за женска красота. Макар и едностранчив, те са сериозен извор, който крие богати възможности за интерпретация и обобщение. От една страна, те оформят желаниа, според идеала, образ, а от друга – посочват „верния“ и най-кратък път до него, подчинявайки се на модната индустрия, която често е техен креатор и куратор.

15. Дечева, М. Жената на брега. – В: Жената в митологията, културата, религията и социалния живот на Западнoчерноморския ареал. ISBN 978-954-8752-09-1, Бургас, 2009, 7-9.

Статията поставя един напълно нов проблем в българската етнология – мястото и ролята на жената-съпруга в моряшката култура. Тя е пръв опит, който очертава и систематизира, върху лично събран материал и наблюдения, основни проблеми за бъдещи изследване.

16. Дечева, М. По света от брега. Щрихи към портрета на моряшката съпруга. – В: Културата на късната модерност. Варна. 2009. 190-198.

Темата за морската култура на българина е от най-слабо изследваните в българската етнология. Въпреки това, статията не е за причините, оставили проблема сред „белите петина“, макар че те са симптоматични за инерцията и стимулите в развитието на

народонауката ни. Независимо от изолираността си, всъщност темата е изключително интересна и показателна за състоянието на българското общество през втората половина на ХХ в. като пресечна точка между елементите на традиционния модел, който българинът носи в модерността, равнопоставеността между жената и мъжа в икономическия и социалния живот, както и налаганите ограничения в затворената система на социализма. В този контекст се разглежда присъщата за професията „отвореност“ към света, която неминуемо рефлектира върху ежедневието на моряшките семейства. Целта на статията е повече информационна и носи характера на натрупване на материал по неизследвани проблеми. Основната теза е, че морето е „врата“ към света и модерността, която се отваря за семейството през погледа на съпруга-моряк. Това обаче не променя статута на съпругата, която остава здраво свързана с модели, оформени и характерни за друга, по-стара епоха.

17. Дечева, М. Трансгранични морски ритуали (Българската морска култура в постмодерността). – В: Черно море – врата или граница. Бургас. 2010.

Библиографската справка в българската етнологична литература очертава почти бяло петно в изучаването на културата на моряка. Независимо от изолираността си като „частен случай“ както в традиционната, така и в съвременната култура у нас, тя е изключително интересна и показателна за състоянието на българското общество през втората половина на ХХ в., като пресечна точка между елементи от традиционния модел, който българинът носи в модерността/късната модерност; налаганите ограничения в затворената система на социализма и вътрешноприсъщата за професията на моряка отвореност към света. Културата на морето/моряка е удобно вместена не само в наративните дискусии за модерност/късна модерност и след това, а тя самата като съдържание е модерна/късномодерна с основните си характеристики – индивидуализъм, професионализъм, употреба на свободното време, (ре)конструиране на традицията и пр. Целта на статията е основно информационна; част от процес за натрупване и допълване на изворов материал, без претенции за изчерпателност, но с потенциал за възможни работни хипотези за бъдещи, безспорно актуални разработки. Материалът по темата, подобно на двете предходни съобщения е събран чрез включено наблюдение, биографичния и автобиографичния метод. За разлика от тях, където център бе моряшката съпруга, тук темата е за професионалните ритуали, конструирани в работна среда от моряшкото съсловие през втората половина на ХХ в.

18. Дечева, М. 1907 г., 1912 г. и употребата на сutiена в България до средата на ХХ век. – В: Дискурсите на бельото. Съст. Г. Краев. 2010. <http://ebox.nbu.bg/uncl010/articles.php>. ISBN 978-954-535-634-6.

Безспорно е, че модата като цяло е не друго, а прилагане на идеала за физическа красота в практиката на всекидневието (Фукс: 1999, 147). В частност, бельото може би е най-близко до основния проблем на облеклото – еротичното въздействие на тялото. Предназначено да осигури комфорт и да подпомогне въздействието на горното облекло, през ХХ в. то придобива своя външна изява. Първенстващо място в нея заема

„младокът“ – сутиенът, който в краткия си, но динамичен живот завладява реалността и фантазиите както със своите форми, така и със съдържанието си. Статията разглежда както историята на тази част от дискретното облекло, така и установяването му в гардероба на българката.

19. Дечева, М. Деца на Европа – детство в емигрантски семейства в началото на XXI век. – В: Светът на детето. Враца, 2012, 217-230.

Статията изследва детството в условия на емиграция по примера на български мигрантски семейства в Испания в края на XX и нач. на XXI в. Във фокуса на вниманието са поставени маркерите на етническа идентичност, които имат значение за възпитанието на младите хора, живеещи или родени в тези условия – език, литература, празници.

20. Decheva, Mirella. Bulgarian Migrants in Spain at the End of 20th and Beginning of the 21st Century. In: Tanya Dimitrova, Thede Kahl (eds.). Migration from and towards Bulgaria 1989–2011. Berlin. 2014. Pp. 55-64.

Статията изследва динамиката на миграционните процеси от България към Испания в края на XX-нач. на XXI в. Основна база на изследването е лично събран материал от семейства на мигранти както в България, така и в Испания. Анализът изведе четири периода на миграционни нагласи за изследвания период, като последният от тях, според наличните данни е отворен и незавършен. Тези периоди са интерпретирани от етнологички поглед според ежедневието и празничния живот на мигрантите.

21. Дечева, М. Дух и материя – изложбата „Коприна и сребро”. – Наука. Год. XXIII, 2013, 4, 31-35.

Статията поставя проблемът за връзката между научното изследване и временната музейна експозиция. В основата му се коментира постановката на Умберто Еко за Музея като *подвижно семиотично пространство*, в което се кодират знаци, което е почти непознато в широкото публично пространство, но е основа за експозиционната дейност на музейните специалисти. Спецификата на работа им изисква да визуализират творческите си научни дирения с предмети (културни ценности), фотоси, писмени документи, разяснителни текстове организирани в логичен разказ, който да разкрива желаното от поставената тема послание. Конкретната изложба, експонирана в залите на Националния археологически музей е резултат от конкретно проучване на изразните средства на епохата на модерността в българското общество непосредствено след Освобождението. Изборът на коприната и среброто като символи на богатство, разкош

и престиж през вековете е направен поради атрибутивното им свойство превърнати в предмети, които оформят изящен стил, да дават израз на виталността на човешкия дух в материалния свят. Конкретните културни ценности са подбрани от фондовете на Националния археологически музей при БАН и на Музея за история на София, датирани към XIX и първото десетилетие на XX в. Това е преломно време, белязано от разцвета на Българското Възраждане, възстановяването на Българска държава и устрема на българското общество към европейското културно пространство. Промените започват занаятчийско-търговското съсловие и интелигенцията, живеещи в градовете, а елитът на нацията, съсредоточен в столицата София, налага европейския начин на живот, различен от ориенталския. Показаните културни ценности, свързани с конкретни личности, разкриват манталитета и стила на новото време.